

SOCIALINĖS ANTROPOLOGIJOS IR ETNOLOGIJOS STUDIJOS

LIETUVOS

16(25)
2016

ETNOLOGIJA

LITHUANIAN ETHNOLOGY

STUDIES IN SOCIAL ANTHROPOLOGY AND ETHNOLOGY

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

LI VILNIUS 2016

Leidybą finansavo
LIETUVOS MOKSLO TARYBA
PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS
2016–2024 METŲ PROGRAMĄ (Sutartis Nr. LIP-078/2016)

REDAKcinė KOLEGIJA

Vytis Čiubrinskas (vyriausiasis redaktorius)
Vytauto Didžiojo universitetas

Auksuolė Čepaitienė
Lietuvos istorijos institutas

Jonathan Friedman
École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris
Kalifornijos universitetas, San Diegas

Neringa Klumbytė
Majamio universitetas, Ohajus

Orvar Löfgren
Lundo universitetas

Jonas Mardosa
Lietuvos edukologijos universitetas

Žilvytis Šaknys
Lietuvos istorijos institutas

REDAKcinės KOLEGIJOS
SEKRETORĖ

Danguolė Svidinskaitė
Lietuvos istorijos institutas

Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos – etnologijos ir socialinės/kultūrinės antropologijos mokslo žurnalas, nuo 2001 m. leidžiamas vietoj tęstinio monografijų ir studijų leidinio „Lietuvos etnologija“. Jame spausdinami moksliniai straipsniai, konferencijų pranešimai, knygų recenzijos ir apžvalgos, kurių temos pirmiausia apima Lietuvą ir Vidurio/Rytų Europą. Žurnalas siekia pristatyti mokslo aktualijas ir skatinti teorines bei metodines diskusijas. Tekstai skelbiami lietuvių arba anglų kalba.

Redakcijos adresas:
Lietuvos istorijos institutas
Kražių g. 5
LT-01108 Vilnius

Tel.: + 370 5 262 9410
Faks: + 370 5 261 1433
El. paštas: etnolog@istorija.lt
v.ciubrinskas@smf.vdu.lt

Žurnalas registruotas:

European Reference Index for the Humanities (ERIH)
EBSCO Publishing: Academic Search Complete, Humanities International Complete,
SocINDEX with Full Text
Modern Language Association (MLA) International Bibliography

TURINYS / CONTENTS

<i>Pratarmė</i> (Vytyis Čiubrinskas)	5
<i>Foreword</i> (Vytyis Čiubrinskas)	7

Straipsniai / Articles

Rasa Paukštytė-Šaknienė

Šeima ir kalendorinės šventės sovietinėje Lietuvoje	9
Family and Calendar Holidays in Soviet Lithuania. Summary	31

Waldemar Kuligowski

Festivalizing Tradition. A Fieldworker's Notes from the Guča Trumpet Festival (Serbia) and the Carnival of Santa Cruz de Tenerife (Spain)	35
Festivalizuojant tradiciją. Pastabos iš lauko tyrimų Gučos trimitų festivalyje (Serbija) ir Tenerifės Santa Kruso karnavale (Ispanija). Summary	53

Cozette Griffin-Kremer

Immigrant Integration through Festival: Technical Prowess, Empowerment and Inclusion in the Lily-of-the-Valley Festival in Rambouillet, France	55
<i>Pakalnučių</i> festivalis Rambujė (Prancūzija) kaip imigrantų integracijos būdas: jų meistriškumas ir socialinis pripažinimas. Santrauka	66

Iuliia Buyskykh

Carnival in Urban Protest Culture: The Case of Kyiv Early Euromaidan	69
Karnavalas miesto protesto kultūroje: ankstyvojo Kijevo Euromaidano atvejis. Santrauka	88

Monika Frėjutė-Rakauskienė

Etninių grupių pilietinė mobilizacija Pietryčių Lietuvoje: baltarusių, lenkų ir rusų savanoriškos organizacijos	91
Civic Mobilization of Ethnic Groups in Southeastern Lithuania: Belarusian, Polish and Russian Voluntary Organizations. Summary	123

Vidmantas Vyšniauskas

Kultūriškumas sovietmečio Lietuvoje: kultūros namai ir Bažnyčia. Gižų atvejis	127
Cultural Identities in Soviet Lithuania: The Soviet Culture House and the Church. The Case of Gižai. Summary	152

Aušra Jurčikonytė

Sovietinė industrija ir poindustrinės atmintys: Alytaus namų statybos kombinatas.....	155
Soviet Industry and Post-industry Memories: Alytus Houses Building Complex. Summary	174

Recenzinis straipsnis / Review Article

Jonas Mardosa

<i>Gyvenimo etnografija ar gyvenimas etnografijoje?</i>	177
<i>Ethnography of Life or Life in Ethnography? Summary</i>	194

Recenzijos ir apžvalgos / Reviews

Vytis Čiubrinskas, Darius Daukšas, Jolanta Kuznecovienė, Liutauras Labanauskas, Meilutė Taljūnaitė. Transnacionalizmas ir nacionalinio identiteto fragmentacija (<i>Monika Frėjutė-Rakauskienė</i>)	197
Savas ir kitas šiuolaikiniais požiūriais. Contemporary Approaches to the Self and the Other. V. Savoniakaitė (sud.) (<i>Aivita Putniņa</i>)	201
Ethnographies of Grey Zones in Eastern Europe: Relations, Borders and Invisibilities. I. Harboe Knudsen, M. D. Frederiksen (eds.) (<i>Victor C. de Munck</i>)	204
Lina Laurinavičiūtė-Petrošienė. Žanro virsmas: Žemaitijos Užgavėnių dainos (<i>Žilvytis Šaknys</i>)	209

Konferencijos / Conferences

2015 m. SIEF XII kongresas Zagrebe (<i>Vytautas Tumėnas</i>)	213
EASA kongresas Milane (<i>Vida Savoniakaitė, Vytis Čiubrinskas, Auksuolė Čepaitienė</i>)	219
Sureikšminant antropologiją: EASA seminaras Prahoje (<i>Auksuolė Čepaitienė</i>) ...	223
EASA Medicinos antropologijos konferencija MAGic2015 (<i>Auksuolė Čepaitienė</i>)	226
SIEF darbo grupės „Ritualiniai metai“ konferencija Findhorne, Škotijoje (<i>Skaidrė Urbonienė</i>)	228
Šventėms ir apeigoms skirta konferencija Samaroje (<i>Žilvytis Šaknys</i>)	232
Etnologijos doktorantų konferencija VDU (<i>Viktorija Varanauskaitė, Gintarė Dusevičiūtė</i>)	235

Recenzinis straipsnis

Gyvenimo etnografija ar gyvenimas etnografijoje?

Jonas Mardosa

Auksuolė Čepaitienė. *Gyvenimo etnografija: vietos, struktūros ir laikas. Besikeičianti Lietuva XX amžiuje*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2013. 648 p.: iliustr.

A. Čepaitienės knyga *Gyvenimo etnografija: vietos, struktūros ir laikas. Besikeičianti Lietuva XX amžiuje* vien savo daugialypių pavadinimų kelia įvairių, netgi kontraversišku, minčių. Tačiau eiti diskusiniu keliu skatina knygos autorė, įvade teigdama, kad „tai nėra etnografijos vadovėlis, o greičiau problemišku temų rinkinys. Tai vienas iš būdų skaityti tą didžiulę sukaupą Lietuvos etnologijos ir etnografijos medžiagą ir pasidalinti skaitymo patirtimi. Būtų puiku, jei būtų taip ši knyga ir suprasta“ (p. 12). Tad diskutuodamas bandysiu pateikti savus samprotavimus apie tai, kaip supratau aptariamą temą.

Teorinių paradigų pynės

Prieštaringas mintis kelia pats knygos pavadinimas, pagal kurį *gyvenimo etnografija* turėtų būti tirama trimis kryptimis ir per jas atsiskleistų XX amžiaus Lietuvos vaizdo kaita. Tačiau pratarmėje užsibrėžiama monografijoje pateikti Lietuvos etnografinį aprašymą, nors pirmuoju žodžiu pavadinime eina sąvoka *gyvenimas*. Toliau monografijos pirmuose dviejuose skyriuose nagrinėjami teoriniai ir praktiniai etnografijos bei etnologijos klausimai. *Gyvenimo*, kuris, pasak autorės, yra veikalo teorinė ir empirinė idėja, supratimas atsiskleidžia tik tolesniame trečiame skyriuje (p. 79–83). Čia pateikiamas gana daugiaplanis ir įvairia-prasmis sąvokos *gyvenimas* apibrėžimas, kuris, pasak autorės „savaiame siūlo ir teorinę prieigą – žvelgti į lietuviškąją kultūrą kaip į valstietišką“ (p. 79). Įdomus apibendrintas lietuviškos kultūros įvertinimas! Tiesa, yra pagrindo, nes įvade

aptardama etnografijos ir etnologijos objekto, metodų ir metodologijos bei istorijos, regiono apibrėžtis ir kitus klausimus, autorė teigė, kad knygos dešimtį (iš dvylikos) temų skirsianti „antropologiniu požiūriu svarbiausioms gyvenimos sritims, aspektams aptarti, remiantis besikeičiančia Lietuvos valstietiška kultūra, apimančia XIX a. pabaigą ir XX a. pirmąją pusę“ (p. 15). Tik kodėl antropologiniu požiūriu? Skaitytojui taip ir neaišku, kodėl kalbama apie etnografinius ir teorinius daugelio kraštų valstietiškos visuomenės reikalus (pavyzdžiui, Norvegijos), bet ne Lietuvos. Nors vadovaudamiesi marksistinėmis nuostatomis, bet Lietuvos istorikai valstietijai skyrė daug darbų ir jų samprata kaip vienas iš požiūrių būtų tikrai vertintinas, nes šiame diskurse sovietmečiu etnografai grindė savo tyrimus (Šadžius ir kt. 1979).

Monografijos įvade užtinkame norą „aptarti Lietuvos socialinius ir kultūrinius gyvenimos pavidalus ir pokyčius...“, kuriuos, kaip teigiama, atskleisti padės Lietuvos etnografinė medžiaga, vadovaujantis tyrėjų teorinėmis išvalgomis. Maža to, monografijos siekių „a“ ir „b“ pozicijose pakartojamas, kaip ir tiksluose, jau ne *gyvenimo*, bet *gyvenimos* tyrimo užmačios. Taip *gyvenimas* ir *gyvensena* kuriam laikui pateikiami kaip sinonimai (p. 10, 12), t. y. nuklystama į gyvenimo būdo – vieno iš gyvenimo aspektų – aptarimo lankas. Tokiu būdu tenka kelti natūralų klausimą, kas pagaliau tiriama, kaip ir kas ta *gyvenimo etnografija* bei jos aprašymo galimybės. Juk sąvokos pagrindu organizuojama darbo sandara, o viskas, kas pavadinime patenka po dvitaškio, reikia suprasti kaip conceptualius *gyvenimo* tyrimo principus ir teorines prieigas. Tačiau abejonių kelia siekis tai padaryti „klasikinėmis ir šiuolaikinėmis socialinės antropologijos ir kultūrinės antropologijos teorijomis, kritiniu, lyginamuoju ir kontekstiniu požiūriu“, kas sudarytų knygos etnografinio aprašymo esmę. Taigi numatoma etnografinę medžiagą pateikti remiantis kitos mokslo krypties (ar krypčių) teoriniu pagrindu. Tiesa, įvade knyga įvardijama kaip „etnografinis pasakojimas apie XX a. Lietuvą, parašytas remiantis kitų etnologų ir etnografų atliktais tyrimais ir darbais“ (p. 12). Ši metodologinė sumaištis ir ne iki galo preciziškos, pasikartojančios skirtingu pavidalu uždavinių formuluotės trukdo suvokti monografijos esmę.

Neaiškumų kyla ir skyriuje „Etnografiniai metodai ir metodologija“, kur etnografijos etnologijoje apžvalga atsiranda tik kai pereinama prie etnografinės veiklos Lietuvoje aprašymo. Iki tol esantis tekstas praktiškai skirtas antropologų atliekamų lauko tyrimų teoriniams ir praktiniams klausimams nagrinėti. Kelia abejonių šiame skyriuje esantys žodžiai apie etnografo darbą. Taigi „etnografai yra specialistai, išmokyti atlikti etnografinį tyrimą vadovaujantis tam tikra metodika“ (p. 28). Gana įdomi mintis, tik neaišku, kas ir kur juos moko šio darbo. Apskritai skyrelio problema ta, kad A. Čepaitienė, aptardama etnografo uždavinius lauko tyrimuose, remiasi E. Ramanauskaitės bei užsienio mokslininkų teorinėmis išvalgomis ir bando atskleisti tyrėjo darbo specifiką koncentruodamasi į

antropologinę prieigą. Tačiau etnografinis tyrimas antropologijoje ir antropologo darbo metodologija bei metodika vis dėlto neadekvati etnologo etnografinėi veiklai. Derėjo tiesiog pasiremti gana aiškiu V. Čiubrinsko etnografijos sampratos apibūdinimu. Pasak autoriaus, jei antropologijoje etnografija suprantama kaip lauko tyrimas – dalyvaujantis stebėjimas ir, kaip to tyrimo rezultatas, jo aprašymas (Čiubrinskas 2007: 215), tai etnologijoje (šiandien daugelyje Europos kraštų įvardijama kaip europietiškoji etnologija, kuri apima kultūros (ypač tradicinės) ir kasdienybės studijas regioniniu ar atskiros šalies mastu) ji yra „iš esmės orientuota į praeities ar dabartinių sociokultūrinių formų aprašymą <...>, paremtą amžininkų atsiminimais ar dabarties liudijimais ir gaunant imant iš jų interviu“ (Čiubrinskas 2007: 11). Matyt, dėl noro remiantis antropologijos teoriniu bagažu aprašyti knygoje XX a. lietuvių kaimo kultūrą skyriaus tekste prieš tai yra poskyris „Antropologinė kultūros samprata“ (p. 24–27). Arčiau knygos temos būtų etnologinis kultūros sampratos pateikimas. Tad bendrame knygos audinyje, pinamame iš etnografinių aprašų ir etnologinių tyrimų medžiagos, šis poskyris nepritampa prie jos tematikos. Antropologinis požiūris vyrauja ir tolesniuose poskyriuose apie metodologiją, tyrimų etiką ir kitus klausimus.

Perėjus prie etnografinės veiklos ir tradicijos Lietuvoje aptarimo monografijoje suplakami sovietmečiu etnografija vadintos mokslo disciplinos ir medžiagos rinkimo reikalai. Jau pradžioje nuvertinamas sovietmečio etnografų darbas, kai teigiama, jog tuo metu etnografija laikyta pagalbine istorijos mokslo sritimi ir aprašomuoju mokslu (p. 39), ir tai tarsi įrodo jos aptariami mokslininkų darbai. Nors etnografiją pagalbinio mokslu autorė įvardija ne pirmoji, tačiau etnografija tokia niekada nebuvo (Mardosa 2016: 32–33). Nėra tikslus etnografinių tyrimų įvardijimas *etnografinėmis ekspedicijomis* (p. 41). Sovietmečiu ekspedicijomis visuomet buvo vadinamos išvykos rinkti lauko medžiagos (apie tokias išvykas ir kalba autorė), bet ne tyrimai.

Skyrelyje, skirtame etnografinių ir etnologinių tyrimų istorijai Lietuvoje, nagrinėjama daugelyje leidinių ir daugelio autorių apžvelgta XIX–XX a. etnografinių ir etnologinių tyrimų raida, parodomas šioje srityje veikusios institucijos ir autoriai. Tačiau perėjus prie teorijos klausimų, apsiribojama J. Basanavičiumi, P. Višinskiu ir plačiomis J. Vitorto (Vitarto) teorinėmis išvalgomis. Nekvestionuosiu įmanomos J. Vitorto naudos etnografijos ir etnologijos teorijai bei praktikai bei autorės didelių simpatijų mokslininkui pagrįstumo, tik dėl etinių motyvų buvo galima paminėti į Lietuvos etnografijos kontekstą plačiau šį autorių įvedusį V. Milius straipsnį (Milius 1985: 12–17). Skyriuje užtinkame fragmentišką bei konspektyvaus pobūdžio metodologinį Etnologijos skyriaus, kuriame, beje, parengta monografija, darbų aptarimą, iš kurio nepaaiškėja, kokie šių darbų pliusai ir minusai (reikia pasakyti, kad „Lietuvių etnografijos bruožų“ paantraštėje A. Vyšniauskaitė įrašyta ne kaip sudarytoja, bet redaktorė). Maža to, nors ne

vienas autorius įrodė, kad sovietmečiu, nors tuo metu mokslas vadintas etnografija, Lietuvoje plėtojosi etnologija. A. Čepaitienė vyresniuosius kolegas „nužemina“ teigdama, jog peržvelgus sovietinio laikotarpio darbus jai susidaro įspūdis, kad „Istorijos instituto mokslininkai tęsė tarpukario etnografinę tradiciją, pagrįstą tiesioginiu tyrimu konkrečioje vietovėje, etnografiniu aprašymu, kultūrinių reiškinių tipologine klasifikacija, regioninio paplitimo įvertinimu“ (p. 76). Nesileisdamas į diskusijas dėl požiūrio į sovietinės Lietuvos etnografijos mokslo vertinimą, noriu pacituoti pačios autorės žodžius iš jos monografijos: „Pagrindinis šio darbo šaltinis yra autorės užrašyti pateikėjų pasakojimai...“ (Čepaitienė 2001: 21). Taigi autorė, kaip ir iki jos XX a. antroje pusėje rašę etnologai, mokslinę produkciją kūrė konkrečios medžiagos pagrindu ir etnografinis tyrimas, nepriklausomai nuo to, kaip mokslo kryptį vadinsime, yra jos pagrindas. Ypač kai Lietuvos etnologams neretai nuo nulio tenka rinkti medžiagą.

Gana diskutuotinas užmojis pateikti besikeičiančios Lietuvos XX a. panoramą, nes „daugiausia dėmesio darbe skirta žmogiškiems reiškiniams, procesams, prasminėms struktūroms, į kuriuos visais atžvilgiais žvelgiama sinchroniškai“. Tačiau čia pat tarsi atsiprašoma, kad teks prisilaikyti pokyčių dimensijos, nes mat etnologų darbuose buvo įprasta fiksuoti laikotarpį ir kalbėti apie reiškinių pokytį (p. 12–13). Taigi, kas vertė įvardinti darbą kaip skirtą besikeičiančiai Lietuvai pavaizduoti, jei tai antrinis reikalas? Pagaliau prieigos formulavimas, žinant, kad to nerealizuosi, yra perteklinis.

Baigiant tenka pažymėti, kad knyga suskaldoma į dvi gana skirtingos apimties dalis. Pirmoji, skirta ikisovietiniam laikui, sudaro 11 skyrių ir užima keturis su puse šimto puslapių teksto, todėl aiškiai nurungia vos 22 puslapius turintį „Sovietmečio kultūrinės sandūros“ 12-ą skyrių, kurį dėl apibrėžtumo laike galima laikyti ir savarankiška knygos dalimi. Kas kita, kad į sovietmetį užsibrėžiama žvelgti per kultūrą ir laikmetis galiausiai tampa kultūrine sąvoka (p. 553), nors įvade buvo užsimota į laikotarpį žvelgti plačiau – „ne istoriniu, bet socialiniu ir kultūriniu požiūriu“ (p. 15). Tačiau nors sovietmečiui (manau, „sovietmetis“ yra istorinė sąvoka) knygoje skiriama nedaug vietos, tikslų ir sovietmečio etnografinio aprašymo sukeltos mintys verčia plačiau apsistoti ties knygos dvyliktoju skyriumi.

Pamąstymai apie suskilusią sovietmečiu socializmo kaimę geldą

Sovietmetis istoriškai ir chronologiškai nuo okupacijos pradžios užtruko beveik penkiasdešimt metų, tačiau socialiniu bei kultūriniu požiūriu bent dešimčia metų trumpesnę laiką. Yra ir daugiau netolygumų laike bei veiksmuose. Antai gatvinių kaimų liekanos, vienkiemiai, nors ir drastiškai naikinti, taip pat trilaukis pietrytinėje Lietuvos dalyje išliko iki XX a. vidurio, o jo pasekmės žinomos netgi dabar. Paini ir kultūrinių procesų eiga, todėl suprantama, kad klasikinis istorinis tyrimas šiuo atveju bejėgis atskleisti socialius ir kultūrinius procesus. Ir nors pirmieji sky-

riaus žodžiai teigia, kad laikotarpis tarsi pritiktų istorikų tyrimams (p. 553), tačiau etnologai šiuo požiūriu turi pranašumą. Pirmiausia jie gali disponuoti lauko tyrimų medžiaga (kas kita, ar jos yra pakankamai). Todėl tikriausiai būtų vertingesnis kelias, kaip pažymima knygoje, nesant sovietmečiu vykusių antropologinių kaimo tyrimų, laikotarpį pateikti iš istorinės perspektyvos, be kurios kažin ar įmanoma pažinti besikeičiančią Lietuvą remiantis etnologiniais darbais nespraudžiant jų į antropologinį teorinį diskursą. Netgi jei laikotarpis, pasak autorės, knygoje suprantamas kaip „aprašomąją dabartį fiksuojanti vieta, o ne istorija“ (p. 12). Juk statiškas penkiasdešimties metų laikotarpio aprašymas, į kurį pretenduoja autorė, kai laikotarpis aptariamas be esminių politinių ir istorinių įvykių akcentų, nors jie buvo pagrindiniai gyvenime, savaime kelia knygos skyriaus turinio ir *gyvenimo etnografijos* atskleidimo sėkmės galimybes.

Monografijoje konstatuojama, kad sovietmetis jo gyvavimo metu antropologiniu požiūriu mažai tirtas, kaip ir nebūta kritiško uždarose visuomenėse žvilgsnio ar diskusijos tikrovės atžvilgiu (p. 553). Manychiau ne visai taip. Lietuvoje (ir ne tik) diskusijų būta pakankamai ir pagal jas galima atsekti laikotarpio problemas ir negalavimus, aišku, tik „socializmo tobulinimo“ rėmuose. Kaip ir tyrimų, be to, galima rasti to meto ir kitokios paskirties tekstų, kurie tinkami šiam laikotarpiui aprašyti. Autorė išvalgi, kai remdamasi C. Geertzo mintimi apie kultūros viešumą teisingai papildo ją savo teiginiu, kad „feksuotas faktas, atmetus jo ideologines interpretacijas ir į jį pažvelgus lyginamajame kontekste, gali tapti iškalbingas“. Tačiau pažymėdama, kad gali būti vertinga ir „socialistinio kaimo“ etnografija, nes joje galima aptikti svarbių tam laikotarpiui apibūdinti faktų (p. 555), pati knygoje menkai ieško tokių darbų, kuriuose galėjo rasti autentiškų tam tikru sovietiniu laikotarpiu atsiradusių buitinių-kultūrinių reiškinčių aprašymų. Tad skyriuje vienur kaimo vaizdas piešiamas pagal 5–6 dešimtmečių, kitur pagal daug vėlesnių laikų (p. 557), su išlikusiomis „nenuvalytomis“ komentarų ideologinėmis priemaišomis, tekstus. Darbų, iš kurių būtų galima atkurti nuodugnesnį laikotarpio gyvenimą, būtų daugiau, bet jie nepanaudojami. Pavyzdžiui, 7 dešimtmečio pradžioje buvo sukurta speciali Liaudies tradicijų taryba ir jos leisti įvairaus pobūdžio leidiniai, kaip ir su šia tematika susijusios netgi propagandinio turinio knygelės, yra vertingi šaltiniai (Giedrienė 1981 ir kt.). Tegul ir prievartiniu būdu diegiamos, neretai dirbtinės šventės, tačiau tai buvo to meto žmonių gyvenimo dalis, o jų aprašymas atitinka knygos tikslus. Iš tokių tekstų galima spręsti, kaip buvo naikinama tradicinė ir kuriama sovietinių šeimos, kalendorinių, ūkinių švenčių sistema ir kiek ji įgavo realų pavidalą.

Sovietmetį pasiekė tradicinės kultūros likučiai. Teisingumo dėlei reikia pasakyti, kad permainos kaime buvo pribrendusios. Nors per Nepriklausomybės laikotarpį buvo žengtas didžiulis žingsnis žemės ūkyje, vis dėlto XX a. viduryje vyravo rankų jėga grįstas darbas. Visuomenės modernėjimas, apie kurį

pirmiausia mieste kalba autorė, veikė kaimą jau tarpukariu (p. 553), bet kolchozinės sistemos kūrimas, sovietmečiu prasidėjęs gyvenviečių pertvarkymo procesas, kaip ir žmonių siekis pokyčių buityje buvo paverstas komunistų partijos politikos tikslu. Kaimo ūkinis, socialinis ir kultūrinis gyvenimas buvo SSSR vadovų idėjų ir sprendimų valioje, kurių kiekvienas skirtingai matė valstybės ir kartu kaimo raidą. Be to, Lietuvos partijos vadovų mintys, kaip ir rajonų partijos komitetai, ministerijos ir institucijos, kurios rajonuose nuolat veikė, kartais stimuliavo, o kartais trikdydavo ūkio raidą. Vietoje sprendžiamąją galią įgavo ūkių vadovai. Dėl to, kad pradžioje dažnai ūkiai kūrėsi buvusiuose dvaruose, bei dėl vadovavimo stiliaus juos ėmė vadinti *dvarponiais* (netgi kontorų darbuotojai dėl švaraus darbo buvo vadinami *ponais*) (Mardosa 2012: 416, 425). Buvo mažesni ūkinių padalinių vadovai, kaip dvaro prievaizdai reguliavę ne tik ūkio, bet ir kasdienį žmonių gyvenimą. Visa sistema sukosi tarsi veikiami tam tikrų socialistinių ekonominių dėsnių, bet pagal dažnai kintančią partijos socialinę bei kultūrinę politiką, kurios tiesioginiai vykdytojai buvo kolūkių ir tarybinių ūkių vadovai su pagrindiniais partijos politikos vietose įgyvendinimo *prievaizdais* – partijos sekretoriais. Tačiau gyventojai matė formaliją, laikotarpio pradžioje daugiau ar mažiau nutriušusią, o 9 dešimtmetyje išoriškai klestinčią gyvenimo pusę. Tai buvo žmonių kasdienybė, gyvenimo įvairovės pagrindas, fasadas. Partijai aktualūs gyvenimo klausimai jiems buvo neįdomūs ir kolūkių (tarybinį ūkį) priėmė kaip realų faktą bei naudojosi jo nauda ir vietinės valdžios daugiau ar mažiau sėkmingu vadovavimu. Būtent formavosi vartotojų visuomenės kaimo variantas, o jos sėkmės ar praradimų laidas buvo valstybė. Tačiau teigiant, nors ir remiantis autoritetais, kad „sovietmečio ir posovietmečio tyrimuose kultūrinė rezistencija dažnai siejama su vartojimu“ (p. 568), galima sovietinę visuomenę su ribotomis vartojimo ir žmonių poreikių tenkinimo galimybėmis suprasti kaip rezistentų sankaupą. Be abejo, įvairių vartojimo prekių stoka vertė ieškoti „blato“, kėlė natūralų nepasitenkinimą santvarka, tačiau norint reiškinį įvardinti rezistencija, reikia svarių argumentų.

Tiksli autorė teigdama, kad sovietmetis – „tai visais atžvilgiais kitoks gyvenimas“ ir kad jo socialiniai bei kultūriniai procesai nevienareikšmiai ir gerokai sudėtingesni nei politiniai vertinimai (p. 556). Tačiau tekste tos įvairovės įvertinimo mažoka ir pasileidžiama į politizuoto vertinimo lankas. Antai abejotina tezė, kad Lietuvoje, etnologų teigimu, „po Antrojo pasaulinio karo valstietiškas gyvenimas iš esmės pasikeitė“. Tokia mintis grįsta 1964 m. išleistais *Lietuvių etnografijos bruožais*, tačiau išleidžiama iš akių knygos rašymo laikotarpis ir politinio užsakymo poveikis, kuris skyriaus pradžioje tiksliai įvardijamas. Reikėtų pažymėti, kad sovietmetis nepanaikino priklausančio nuo gamtos ciklų tradicinio valstiečio būvio, kuris laikomas ikisovietinio laikotarpio etnografijos tyrimo objektu. Nors etnografai konstatavo kolūkiuose atsiradusią darbo mechanizaciją (Milius 1964: 86–89), bet visą laiką išliko ūkininko darbui artimi lauko darbai,

kai kasdien arba kas kelias dienas keisdavosi veikla, ilgai būta ir nemažai rankų darbo (pavyzdžiui, Dieveniškų apylinkėse dar maždaug 1959 m. javai pjauti pjautuvais). Tik fermų darbuotojų ar, pavyzdžiui, melžėjų darbas, neretai vykęs be išėginių, buvo pastovus ir monotoniškas (Mardosa 2010b: 21). Netgi visuomeniniame ūkyje dirbusių (ne administracijos darbuotojų, mokyklų, kultūros įstaigų darbuotojų) laikas išliko pusiau cikliškas. Nors automobilio ar traktoriaus valdymas nepriklauso nuo metų laiko, tačiau veiklos sfera, intensyvumas buvo tiesiogiai susijęs su agrariniu laiku. Nors privati verslo iniciatyva ūkiuose nebuvo įmanoma, tačiau ji išliko kaip autorės aptariamo namų ūkio dalis, kuris tęsė daugelį tradicinio valstiečio gyvenimo bruožų.

Monografijoje esančiame teiginyje, kad sovietinės valdžios „nacionalizuota ir suvalstybinta buvo žemė, įmonės, namai, statiniai, darbo įrankiai, verslas ir daugelis dalykų, kurie buvo suvokiami kaip klasinius santykius kurianti nuosavybė ir mechanizuotas gamybos būdas“ (p. 556–557), pernelyg viskas sudedama į bendrą katilą iš dėmesio išleidus istorinę perspektyvą. Tik „liaudies priešų“ namai buvo nacionalizuoti. Buvo nustatytas leistinas auginti skaičius karvių, kiaulių, kaip ir sodyba, kuri liko asmenine kolūkiečio nuosavybe. Be to, kaimo gyventojams skirdavo žemės plotą ūkinei veiklai. Tai kito ilgainiui, ūkiai nebuvo vienodi, net rajonų ir regionų, tačiau įteisinta tradicinio gyvenimo būdo dalis sudarė ūkinio dualizmo – darbo visuomeniniame ir namų ūkyje – pagrindą. Taigi, nors kolektyvizacija laužė ne tik nuosavybės institutą, bet ir darbo pobūdį, tačiau nuomonė, kad valstietis kolūkyje tapo parduodančiu savo darbą ir profesinius gebėjimus *specialistu* (p. 561) yra tik arti tikrovės. Geriausiu atveju pradžioje dirbo statybininku ar melžėja, o specialistais tapo jau baigę mokslus ir grįžę į kaimą jų vaikai. Netgi mechanizatoriais dažniau tapdavo ne valstiečio ūkių savininkai, o jų vaikai ar bežemiai.

Ypač svarbu konstatuoti, kad žmonių darbinę veiklą kolūkiai priartino prie kumečio, kuris krutėjo negalvodamas apie darbo rezultatus, nes beveik dešimtmetį ryte ateidavo brigadininkas ir varydavo dirbti, dėl ko šia tema radosi folkloras (Mardosa 2012: 416–418). Ir vėlesniais dešimtmečiais žmogus, kaip ir dvare, nebuvo suinteresuotas veiklos rezultatais, nes kad ir koks būdavo derlius, ypač 7 dešimtmetyje perėjus prie mokėjimo pinigais (tarybiniuose ūkiuose tai buvo iš karto), atlygis buvo garantuotas. Dėl to sparčiai dirbantys vertinti tik valdžios (ordinai ir pan.), bet, kaip ir dvare, ne greta dirbančių kaimynų (asmeniškai tai patyriau vasaromis dirbdamas darbininku tarybiniame ūkyje). Kas kita – stropus darbas savame ūkyje ryte ir vakare, savaitgaliais, švenčių dienomis ir netgi sekmadieninių mišių metu. Tokia gamybinė elgsena nebuvo įmanoma XX a. pirmoje pusėje, bet sovietmečiu namų ūkis buvo nemažas pajamų šaltinis žmogui, jo rezultatais buvo suinteresuota valstybė. Pavyzdžiui, R. Merkienė, remdamasi sovietiniais ekonomistais ir statistika, parodo pagalbinių ūkio naudą sovietinei sistemai. Ir nors iš individualios gyvulininkystės superkamos produkcijos kiekis

kito, 1976 m. sausio 1 d. pajamos iš pagalbinių ūkių sudarė 43 proc. bendrų šeimos pajamų. Iš gyvulininkystės gautos lėšos 1975 m. sudarė vidutiniškai 56, 4 proc. kolūkiečio šeimos pajamų iš asmeninio pagalbinių ūkių (Merkienė 1979: 6). Todėl teiginys „sodybinis sklypas tebuvo papildoma priemonė pragyventi“ (p. 582), tikrą dalį 8–9 dešimtmečio kaimo inteligentijos, kuri atsisakydavo ūkių ir savo gyvenimo būdą artino prie miestiečių. Be to, gyvenvietėse, o tokių skaičius nuolat augo, kaip rodė to meto tyrimai, buvo sudėtingiau ūkininkauti (Mardosa 1996: 122). Tiesa, ūkininkaujantiems sovietmečio pabaigoje į pagalbą atėjo ūkiai, į kurių balansą būdavo įskaičiuojami žmonių užauginti gyvuliai, parduodamas valstybei pienas ir už jį ūkiai gaudavo dotacijas, todėl atsirado dirbančiųjų ūkiuose aprūpinimo pašarais bei grūdais pagal žmogaus deklaruotas naudmenas mechanizmas. Pagaliau ilgainiui susiklostė situacija, kai jau nuo 8 dešimtmečio dažno miestiečio gerovė priklausė nuo kaimo gyvenančių tėvų *darbo po darbo* ir darbo šventadieniais intensyvumo (Mardosa 2010b: 21–22). Todėl ne tik Suvalkijoje buvo naudingiau parduoti pieną ir gauti papildomų pajamų. Visoje Lietuvoje vasarą susidarydavo pieno perteklius, kurį nebuvo tikslinga (ir įmanoma) perdirbti bei realizuoti, todėl gyventojai didžiąją jo dalį parduodavo pieninėms, o prireikus pieno produktų, jų išgydavo parduotuvėse.

Tik daline tiesa dvelkia teiginys, kad „pirmiausia šviežia mėsa nebuvo sezoninis valgis“ (p. 566). Mitybos pokyčiai įvyko ir principinę jų schemą konstatavo etnologai, bet šviežia mėsa buvo svečias ant kaimiečio stalo. Kas 8–9 dešimtmečiais dirbo lauko tyrimuose žino, kad išskyrus šlapią dešrą ar karvių kanopas, net rajonų centrų parduotuvėse nusipirkti neturint „blato“ arba stovint valandų valandas eilėje, kaip kolektyvizacijos laikais prie duonos, mėsos įsigyti (o ką jau kalbėti apie kavą) galimybės buvo minimalios. Todėl ir radosi mėsos konservavimo įvairovė, nes be savame ūkyje užaugintų kiaulių mėsos, rasti jos gaminių būtų įmanoma tik valgyklose (kur taip pat, žinia, buvo žuvų ketvirtadieniai). Taigi, kas buvo realybėje ir ką galėjo rašyti sovietmečio autoriai, nėra tas pats, todėl perkeliant jų mintis į knygą, privalėjo atsirasti komentaras. Be to, buvo daug individualios įvairovės, kuri paskiruose ūkiuose lokalizavo gyvenimo turinį laike ir erdvėje. Šios mintys nėra autorės teksto papildymai, o nuoroda, kad knygos pavadinime esantis „besikeičiančios Lietuvos“ įvardijimas yra teisingas. Tik rašant skyrių etnografų darbuose nebuvo paieškota *gyvenimui* aprašyti trūkstamos medžiagos.

Sovietmečiu pamažu Lietuvos kaimas buvo nukreiptas industrinės gamybos, apie kurią autorė kalba remdamasi Peggy F. Barlett (p. 557) teiginiais, linkme ir pagal socializmo dogmas kaimo buvo įtvirtinta valstiečių ir darbininkų klasė. Tačiau realiai pagal darbo pobūdį ir turinį, kaip buvo nustatęs J. Arutiunian, dirbantys kolūkyje ir tarybiname ūkyje praktiškai atliko tą patį darbą (Арутюнян 1971: 99). Padėtį gana tiksliai apibūdino estų sociologas J. Kachkas, kai jis, remdamasis etnosociologinių tyrimų duomenimis, teigė, kad tarp estų darbininko ir

rusų inteligento yra didesnis išsilavinimo, kultūrinių poreikių bendrumas, nei tarp estų darbininko ir inteligento (Kaxk 1974: 53–56). Todėl ne klasinė priklausomybė lėmė žmonių kultūrą ir gyvenimą apskritai, o priklausymas konkrečiai socialinei profesinei grupei, kuris ypač individualios kultūros požiūriu diferencijavo visuomenę (Mardosa 1989: 98–101).

Susiformavusi socialinė-profesinė diferenciacija atskyrė vyresniąją kartą su ikisovietinio gyvenimo modelio daliniu tęstinumu nuo kuriančios modernų gyvenimą ir siekusios jo kokybės jaunesnės, išsilavinusios kaimo gyventojų kartos. Skyrėsi žmonių poreikiai ir interesai, nors formaliai visi galėjo naudotis partijos kultūrinės politikos vaisiais ir dalyvauti ūkių organizuojamose išvykose į teatrus, muziejus, dalyvauti ekskursijose Lietuvoje ir keliauti po Sovietų Sąjungą (Mardosa 1982: 56–59). Kai kuriems pavykdavo nukakti ir į artimą užsienį. Etnosociologinių tyrimų duomenimis, šių galimybių atsirado nuo 8 dešimtmečio, ir tai buvo vienas iš būdų manipuluoti žmonių sąmone, bandymas įrodyti sovietinės sistemos pranašumus, buvusio ikisovietinio gyvenimo kontrastą. Bet kartu tai buvo auginanti individualų žmonių intelektualinį lygį realybė, kuria kaimo gyventojai naudojosi kaip jiems savaime suprantama valstybės rūpinimosi žmonių gerove priemone. Nors kaime tai plačiau tiko protine veikla užsiimantiems žmonėms ir daugiausia santykiams su profesionaliuoju menu, tačiau buvo ir kultūros-švietimo įstaigų sistema, kurios poreikis, nors ir diferencijuotas pagal socialines grupes, tapo įprastine to gyvenimo dalimi (Mardosa 1988: 56–63). Paradoksas, kad visam sovietiniam ūkiui ir sistemai ritantis į bedugnę, socialinėje ir kultūrinėje sferose gyventojai jautėsi netgi komfortabiliai, naudojosi nemokamai (dažniausiai) partijos per ūkius vykdomos kultūrinės politikos vaisiais, nemąstydami, kad viso to galutinis tikslas buvo sukurti *naują sovietinį žmogų*.

Tiesa, to *naujo žmogaus* kūrimas nebuvo sklandus. Darbo rankų trūkumas dėl gyventojų migracijos į miestus ilgainiui aktualėjo ir šia problema kaime naudojo si kategorija žmonių, kurie darbą derino su alkoholio vartojimu. Įdomus tekstas rastas Girkalnio bibliotekoje, kur esanti „Naujo kelio“ sienlaikraščio medžiaga rodo, koku *nauju keliu* 1985 m. antrą pusmetį žingsniavo kolūkiečiai:

Nuo š. m. birželio mėn. 1 d. surašyti 35 administracinės teisės pažeidimo protokolai už girtuokliavimą ar pasirodymą viešoje vietoje girtam. Nubausti 29 žmonės. Net 4 kartus nubaustas P. Plindžiuvaitis, 3 žmonės nubausti 2 kartus. Nubaustųjų tarpe 2 moterys. Gėdą kolūkiečiui daro ir tai, kad nuo metų pradžios išblaivinimo įstaigoje pabuvojo 13 mūsų kolektyvo narių.

Tokie pavyzdžiai, lauko tyrimų duomenimis, buvo sisteminiai ir apibūdino gyvenimą kaime apskritai. Atsikratyti tokių darbininkų nebuvo įmanoma dėl darbo jėgos trūkumo, o be to, sovietinėje sistemoje negalėjo būti bedarbių. Taigi ne viskas buvo galios valioje, kurios įtakos absoliutizavimu, kaip ir kitais K. Verdery teiginiais apie socializmą kaime, yra įtikėjusi autorė. Juk socializmas buvo

teorinis ir verbalinis komunistų partijos politinis siekis ir nominalus rezultatas, o sovietinis kaimo gyvenimas buvo kintanti laike ir, kaip matėme iš pavyzdžio, nepasiduodavusi valdžios galioms realybė. Todėl iš esmės teisingai kalbėdama apie namų ūkį (*arus*) ir išskirdama galios aspekto įtaką kaimo gyventojui, autorė neatsižvelgia į nuolatinį ten gyvenančio žmogaus siekį apeiti valdžios sprendimus, kurie žinomi iš lauko tyrimų medžiagos (Mardosa 2012: 421).

Kalbant apie sovietinio laikotarpio kaimą būtina išryškinti kaimo ir miesto jungtį stimuliavusį bei keitusį miesto ir kaimo socialinį vaizdą, gamybos pobūdį, bei sunkumus kėlusią intensyvią gyventojų migraciją pačiame kaime, bet svarbiausia – į miestus. Tam duomenų suteikia statistika, gyventojų surašymo duomenys. Švietimo sistemos raida sudarė sąlygas tęsti mokslus mieste, o gamybos kaime mechanizavimas išlaisvino didžiulį kiekį darbo jėgos, kurios perteklių absorbavo sovietinio industrializavimo plano įgyvendinimas miestuose. Taip iš kaimietiškos visuomenės Lietuva sparčiai virto miestietiška, apie tai kalbama ir monografijoje (p. 95). Nuo 1939 m. 71,1% gyvenusių kaime gyventojų skaičius smuko iki 33,3% 2011 m. (*Lietuvos...* 2012: 5). Taigi demografiniai sovietmečio procesai pakeitė gyventojų struktūrą ir erdvinį išsidėstymą, kuris galiausiai skaudžiai atsiliepė ir paties kaimo raidai bei gyventojų padėčiai (Mardosa 1985: 86–91; Mardosa 1996: 110–126). Procesas nebuvo vien ekonominis ir socialinis partijos projektas, buvo ir kultūrinis, kurio tyrimu angažuojamasi knygoje. Vienas iš jo aspektų – keisti gyvenviečių struktūrą per sovietinio kolektyvinio kaimo modelio įtvirtinimą – knygoje išsamiai atskleistas. Naujų sovietinių gyvenviečių kūrimo dalimi buvusi melioracijos plėtotė sparčiai naikino vienkiemius ir gatvinių kaimų likučius, tačiau autorės teiginys, kad „dabartiniais laikais, kaip liudija lauko tyrimai, melioraciją žmonės lygina su tremtimi“ (p. 553), teisingas, bet tinka tik to momento retrospektyviems vertinimams. Paskirų atvejų buvo ir netgi tragiškai pasibaigusiu, bet jie nėra tendencijos požymis. Juk ne vienas šimtas apie kolūkinį kaimą apklaustų žmonių tokios nuomonės neišryškina. Sodų drastiškas naikinimas kaimo žmonėms buvo skausmingas procesas, tačiau gyvenviečių pranašumai ilgainiui nustelbė patirtus išgyvenimus. Nepasitenkinimą kėlė tik reiklumas dėl gyvenviečių infrastruktūros, kuri dalį čia įsikūrusių žmonių netenkino gyvenimo kokybės požiūriu (Mardosa 1996: 122).

Teoriniai bei praktiniai ikisovietinio kaimo gyvenamų vietų ir pastatų, aplinkos būklės klausimai buvo išsamiai pateikti tam skirtame knygos skyriuje (p. 211–251), tačiau sovietmečio gyvenviečių sistemos pertvarka turi neapartą aspektą. Ši akcija, siekusi priartinti Lietuvos žemėnaudą prie pažangių ūkininkavimu pasižyminčių pasaulio kraštų, buvo politinis komunistų partijos sprendimas. Čia akivažizdas skubotas ir neracionalus revoliucinis sprendimas, kai ištisinė melioracija naikino pievas, raistus, krūmynus, tiesino upių vagas ir keitė per šimtmečius susiformavusį kraštovaizdį. Daug kur atsiradę nauji vandens telkiniai (sovietmečiu

kaimo buvo įrengtas 341 tvenkinys (Galminas 2008: 644) ir kiti agrokultūriniai pertvarkymai keitė iki tol pamažu evoliucionavusį ekologinį balansą gamtoje. Tad knygoje pasigendama kaimo pertvarkos kurtų gamtosauginių problemų ir nebūdingo ikisovietiniam kaimui vartotojiško žmonių santykio su aplinka temos. Atsainus ar net brutalus santykis su gamtine aplinka prasidėjo kolektyvizacijos pradžioje, kai fermos statytos ant ežerų ir upių krantų. Revoliucinių sovietinių idėjų apimtų individų brutalaus požiūrio į gamtą recidyvai tiksliai sovietmečiu buvo išryškinti K. Sajos pjesėje „Šventežeris“ (Saja 1971). Kaip yra pasakoję melioratoriai, keldamiesi į kitą masyvą, kuro likučius išpildavo lauko pakraštyje, o ką kalbėti apie žemės ūkio chemizavimo padarinius, kurio pėdsakų galima užtikti ir šiandien. Tokioje perspektyvoje *gyvenimą* galima nagrinėti žodžio *gyventi* prasmės kontekste, nes lietuvių kalboje *gyventi* turi ir *būti gyvam, egzistuoti* reikšmę (*Dabartinės...* 2012: 179).

Gyvybės užtikrinimui ikisovietiniame kaimo padėjo tausojantis požiūris į gamtą knygoje nagrinėjamo *gyvenimo*, kaip *išgyvenimo* aspekto natūrali raiška, ne vien dėl neturėtų techninių galimybių. Grįstos krikščionybė etinės ir dorovinės elgesio normos buvo santykio su žmonėmis ir tausojančios gamtos išteklius elgsenos pagrindas (Mardosa 2011: 751–756). Tačiau kolektyvizacijos pradžioje praktiškai iki 7 dešimtmečio žmonėms teko spręsti egzistencines išlikimo problemas (kaip žmonės sakė, vogė, kad išgyventų) (Mardosa 2012: 421–424), keitėsi kaimo gyventojų santykis su aplinka. Vartotojiško požiūrio į darbą ir žemę atsiradimo sovietmečiu tema paliesta knygoje teoriniu aspektu, tačiau platesnio etnografinio žvilgsnio nėra. Medžiagos tam teikė ne vien kitaip skaitytini esami tekstai, bet ir kitų mokslų teikiami duomenys. Gyventojų migracija, maišymasis, kai ūkiuose vadovaujančius postus užėmė gyvenvietėse įsikūrę trumpam atvykę ar neturintys ryšio su naujai apgyvendinama erdve ir žeme žmonės, lėmė šalia sovietinio požiūrio į kolektyvinę nuosavybę kaip į *svetimą* atsiradimą ir abejingumo naujai erdvei ir tiesioginio santykio su maitinusia kartu kartas žeme praradimą. Žemė tapo ne *išgyvenimo* sąlyga, bet *gyvenimo*, o gal teisingiau, *gyvensenos*, t. y. veiklos sritis, darbo vieta ir finansinis šaltinis. Naujos santykių su kolektyvine nuosavybe ir žeme formos buvo būdingos ne tik paskirtiems į konkrečią vietą specialistams, bet ir mechanizatoriams, darbininkams (Mardosa 2012: 425). Tiesa, buvo ir dar vienas svarbus, netgi objektyvus bruožas. Buvusi kaimo infrastruktūra nebuvo pritaikyta naujai realybei. Sunkiajai technikai netiko laukų keliai, kurie pavasarį ir rudenį, net vasarą pavirsdavo keliolikos ar net daugiau metrų pločio ratų bei vikšrų išdarytomis klampynėmis. Gyvenvietėms ir fermoms reikėjo valymo ir kitų pakitusiai situacijai būtinų įrenginių. Tik sovietmečio pabaigoje šios problemos imtos spręsti, o kelių sistemos tvarkymas ir kūrimas buvo sudėtinė melioracijos dalis: sovietmečiu kaimo buvo nutiesta 17 tūkst. kilometrų kelių (Galminas 2008: 644).

Kaip minėjau, pirmas sovietizuotos Lietuvos (įskaitant ir karo metus) kaimo gyvenimo dešimtmetis išlaikė principines Nepriklausomos Lietuvos žemės ūkio raidos tendencijas, kurios palaipsniui nyko įvykdžius kolektyvizaciją. Tačiau bendruomeninės ir kalendorinės šventės, apeigos ir papročiai, turėję visuomeninę išraišką, netgi sudėtingomis sąlygomis funkcionavo iki 6-ojo dešimtmečio pabaigos, kitaip nebūtų atsiradęs ideologinis su religija susijusių švenčių slopinimas, 7-ojo dešimtmečio pradžioje peraukęs į sovietinių švenčių ir apeigų kūrimą (Vyšniauskaitė 1964a: 561–562; Senvaitytė 2013: 101–121). Religijos stūmimas iš viešojo gyvenimo prisidėjo prie visuomenės sekuliarizavimo, o religija per visą sovietmetį išliko žmonių privataus gyvenimo dalimi (Mardosa 2010b: 22). Nemažai medžiagos šia tema atsirastų pavarčius autorės kolegų XXI a. pradžioje pasirodžiusios serijos „Lietuvos kultūra“ papročių Atlaso trijose knygose. Parašyti pagal regionus su unikalia kartografinė medžiaga darbai paliečia XX a. II pusės realijas, bet monografijoje jos netgi nepaminimos. Tą patį galima pasakyti ir apie posovietiniu tarpsniu rašytus antropologinius Neringos Klumbytės straipsnius, kurie turi tiesioginių sąsajų su skyriaus tema.

Monografijos skyriuje pateikiamas daugiau politologinis sovietmečio apibūdinimas ir neišryškinti etninę kultūrą ir net tapatumą naikinę momentai. Taip pat nėra bandymų atskirti partijos siekius nuo savaiminio žmonių noro susikurti iš santvarkos teikiamų galimybių patogesnes buitines sąlygas, šviestis ir „šviestinti“ savo gyvenimą, tenkinti kultūros poreikį (nors čia pasirinkimo laisvė ir ribota). Šios idėjos vyravo etnografų darbuose. Pradedant *Lietuvių etnografijos bruožais* (Vyšniauskaitė 1964b), rašytais N. Chruščiovo „atšilimo“ laiku ir su aiškia ankstesne stalininio gyvenimo puodravimo doze, baigiant autorės paminiomis šiuolaikiniam Suvalkijos ir Žemaitijos kaimams skirtomis kolektyvinėmis monografijomis. Nors ir vienu ir kitu atveju ne etnografų / etnologų nepatyrimas ar siekis gražinti gyvenimo vaizdą, bet politinis užsakymas vykdyti tyrimus tokia kryptimi lėmė etnologų kaimo gyvenviečių, naujų namų, maiso ar interjerų nagrinėjimo įvardijimą šiuolaikiniu. Tačiau aprašymai artimesni *šiuolaikiškam*, t. y. moderniam sovietinės visuomenės narių gyvenimui kaime demonstruoti. Tikslėnis ir ne toks klaidinantis būtų *dabarties* kaimo tyrimo siekis. Dabartį suprantant kaip gyvą funkcionuojančią tikrovę, kurią įmanoma stebėti bei tirti, pasirinktos srities funkcionavimo mechanizmą, jo kuriamus rezultatus. Toks diskursas ryškus studijose, o A. Vyšniauskaitės tyrimuose sovietmečio vestuvės (ypač Žemaitijos) nagrinėjamos remiantis netgi stebėjimų rezultatais (Vyšniauskaitė 1985: 130–185). Nors daugiausia dėmesio skiriama sovietmečiui, visi autoriai (I. Butkevičius, V. Kulikauskienė, M. Miliuvienė ir A. Vyšniauskaitė) studijose ieškojo ryšio su tradicinėmis tiriamų kultūros formų apraiškomis ir taip sugebėjo į jas pažvelgti platesnėje istorinėje perspektyvoje. Platesnis, be I. Butkevičiaus (nors apeita jo monografija, skirta „socialistiniam kaimui“), tokių

darbų panaudojimas galėjo labiau atskleisti užsibrėžtą sovietmečio supratimą kaip kultūrinę sąvoką (p. 553).

Kita vertus, etnografiniai sovietmečio kaimo, gyvenviečių tyrimai nerodė, kokios būklės buvo vienkiemiuose ar kaimuose pasilikusios sodybos, ir knygos autorė neturėjo galimybių išryškinti tradicinio kaimo kultūros liekanų senuosiuose kaimuose situacijos. O monografijos pavadinime nurodytos vietos, struktūros ir laiko dimensijos egzistavo realybėje ir buvo praktiškai lemiantys skirtinguose kaimuose gyvenančių žmonių buitį veiksniai. Pagal tai, kur gyventa, gyvenvietėse ar senuosiuose kaimuose, skyrėsi žmonių gyvenimo kokybė, kurią rodė 8–9 dešimtmečio kraštotyrimai tyrimai (Mardosa 1996: 122). Pagal tuos požymius sluoksniavosi visuomenė, nes gyvenvietėse koncentravosi kaimo intelektualinis potencialas – protinį darbą dirbančių žmonių grupės. Jie orientavosi į miesto gyvensenos modelį, siekė kokybiškos buities su visais jos atributais, galimybių lankytis teatruose, koncertuose. Taigi savo gyvenimą grindė ne tradicinės kultūros pagrindu, o sovietinės ir, kiek buvo įmanoma, pasaulinės kultūros vartojimu (Mardosa 1988: 24–63). Todėl protinį darbą dirbusių bei atsisakusių pagalbinių ūkio šeimų būtis prilygo industrinės miesto visuomenės narių gyvensenai. Nors teisi autorė, kad siekimą suartinti kaimo bei miesto kultūras galima įvardinti ideologiniu projektu (p. 565), realybėje tai buvo greičiau ideologizuotas natūralaus kaimo gyventojų siekio turėti galimybes tenkinti išaugusius kultūrinius poreikius sąlygų kūrimas. Komunistų partija siekė parodyti žmonėms sovietinės sistemos pranašumus, bet gyvenantiems kaime žmonėms ideologiniai visuomenės raidos aspektai nerūpėjo ir jie neprisimenami šiuolaikinių lauko tyrimų metu. Antai masinės komunikacijos priemonės, įvairios kaimo kultūros-švietimo įstaigos nuo pat sovietizacijos pradžios buvo kuriamos kaip svarbios ideologinio poveikio visuomenei institucijos, tačiau jos bei neretai adaptuotos kaimiečiams profesionalios kultūros prieinamumas kaime ir mieste šiandien vertinamas kaip buvęs žmonių gyvenimo sėkmės tuo laiku rodiklis (nors paprastai vertinamas tik paskutiniųjų sovietmečio metų lygis).

Taigi, nors sovietiniuose kaimo tyrimuose neišvengta ideologinio angažuotumo, tačiau konkreti medžiaga ir kultūrinės aplinkos realijas istorinėje perspektyvoje brėžiantys duomenys yra objektyvūs. Kas kita, kad autoriams teko kaimo kultūrą tirti pagal konjunktūrinę partijos užsakymą ir parodyti šiuolaikinio kaimo vaizdą kaip kontrastuojantį atsilikusiam ikisocialistiniam Lietuvos kaimui. Tokia kryptimi etnografams teko pasukti dar XX a. viduryje, kai jie buvo kreipiami į kolūkietiško kaimo buities ir kultūros tyrimus. P. Kušnerio parengta Pabaltijo respublikų kolūkiečių kultūros ir buities tyrimų programa tapo kelrodžiu šiame kelyje (Milius 1963: 135). Vis dėlto kolūkiai dar tik kūrėsi ir jų gyventojų būtis ir kultūra buvo apverktinos būklės (Mardosa 2012: 398–410). Žinoma, tai nebuvo P. Kušnerio, nemažai tuo metu padėjusio ir vadovavusio

lietuvių mokslininkų darbams sovietinio etnografo, bet bendros sovietinės etnografijos metodologinė ir metodinė pozicija. Todėl medžiagos rinkimas pateko į ideologinę kontrolę ir pradėtos vykdyti ekspedicijos pirmiausia buvo orientuotos į kolūkių tyrimus. Neišvengiamai ši medžiaga tapo etnografų disertacijų (tik jos knygoje net nepaminimos), knygų tekstų bei iliustracijų dalimi¹, pagal lauko tyrimus sukurti straipsniai apie kolūkiečių gyvenimą, jų buities klausimus (Mardosa 2016: 92–93). Ilgainiui tokie darbai tapo istoriniu ir etnografiniu šaltiniu, kuriuo remiantis galima buvo bandyti monografijoje atversti objektyvių to meto gyvenimo puslapių. Nors XX a. 7–8 dešimtmečių etnografiniams šiuolaikinio kaimo tyrimams trūksta ryšio su visuomenės socialine struktūra, tačiau reiškinų kaitos analizė akivaizdi (plg. Kulikauskienė 1981: 59–76). Monografijos skyrelyje apie socialines transformacijas randame, be dalykinių netikslumų, prie teorinių teiginių „tempiamą“ be laiko ir vietos perspektyvos pirmiausia gyventojų ūkinę veiklą nagrinėjantį tekstą (p. 560–564).

Maža to, be pokyčių buities, papročių, apeigų, kalendorinių švenčių (tiek sovietizuotų, tiek ne), ir apskritai viso to, kas tuo metu buvo vadinta dvasine kultūra etnografinio aprašymo, keliasdešimt metų Lietuvos kaimo *gyvenimo etnografijai* skirtas tekstas sudaro gana skylėto laikotarpio apdaro išpūdį. Ypač tai išryškėja skaitant *gyvenimo etnografijai* tolimą schemišką tremties ir lagerių gyvenimo aplinkybes aprašantį tekstą. Ši sovietmečio gyvenimo dalis knygoje atskleidžiama pačios autorės tyrimais. Čia, remiantis etnografiniais aprašais, parodoma tautinių ir kultūrinių simbolių vieta ir reikšmė tautiniam tapatumui išreikšti yra tik vienas tremtinių ir politinių kalinių gyvenimo aspektas. Be to, bandyme atskleisti šį gyvenimą pastebima V. Miliaus sudaryto klausimyno įžangos ir paties klausimyno įtaka, nors yra ir platesnių etnologinių tyrimų šia tema (Mardosa 2010a: 151–160). Tolesnis poskyris apie dvigubą socialinę ir simbolinę tvarką bei kultūrinį sinkretizmą – jau tik „aukštos tyrimo natos“ siekio pavyzdys. Nukrypstama į formaliojo santuokos aspekto aptarimą pirmiausia per civilinį jos įforminimo aktą. Apskritai iš *gyvenimo etnografijos* išslydę autentiška etnografinė medžiaga grįsti (suprantama, ir su būtina tuo metu ideologine frazeologija ir rekomendacijomis) civilinio laidotuvių ir vestuvių modelio kūrimo aplinkybes atskleidžiantys R. Giedrienės ir I. Čepienės darbai. Nėra A. Vyšniauskaitės sovietmečio vestuvių tyrimų, nekalbant apie platesnio jau posovietmečiu skelbtų I. Šidiškienės vestuvių, taip pat gimtuves bei krikštynas tyrusios R. Paukštytės (Šaknienės) darbų pristatymo. Pastarieji darbai neturi sovietinio tvaiko, kaip ir kitų XX a. pabaigoje apie sovietmečio šeimos, bendruomenės, kalendorinius pa-

¹ Antai *Lietuvių etnografijos bruožuose* atsiranda kolūkinių gyvenviečių nuotraukų ir atitinkamų tekstų, kaip ir XX a. 6 dešimtmečio drabužių ir kitų reiškinų iliustracijų (Butkevičius 1964: 186–188; Mastonytė 1964: 382–385 ir kt.).

pročius ir apeigas rašiusių arba bent laikmetį užkliudžiusių autorių tyrinėjimai. Kodėl net posovietinio laikotarpio etnologų tyrimais nesinaudota, nėra aišku, nes knygoje po 1990 m. išleisti darbai vertinami kaip ypač reikšmingi (p. 555). Be to, šito reikia ir dėl knygos chronologinių rėmų – XX a.

Taigi, nors skyriuje angažuojamasi sovietmetį suprasti kaip kultūrinę sąvoką, jis nagrinėjamas pagal įvade nubrėžtą socialinio ir, manau, mažiau kultūrinio požiūrio kryptį. Neretai vietoje temai nušviesti išsamesnės medžiagos paieškos, griebiamasi cituoti įvairių autorių mintis. Šiam skyriui geriau būtų tikęs vienas kitas sovietinių dokumentų kaimo tema intarpas ir jis būtų realiau apibūdinęs laikotarpį bei paliudijęs, kokiomis aplinkybėmis buvo tvarkomas sovietinio laikotarpio žmonių gyvenimas. Išsamumu sovietinio Lietuvos kaimo realybė galėjo atsiskleisti gretinant pagal privalomasias ideologines nuostatas parašytus etnografų darbus su praslystančiais to meto rajoninėje spaudoje (ir ne tik) kaimo realijų vaizdais. Toks medžiagos dėstymo aspektas galėjo tapti vienu iš užsibrėžtų kultūrinių sandūrų rodiklių, nes bent aš skyriuje išvelgiu pirmiausia ekonominių ir socialinių sandūrų paieškas ir atšvaitus. Tačiau autorės valia buvo pasirinkti tokį monografijoje medžiagos dėstymo ir etnografinio aprašo kelią, kokį matome. Kita vertus, neatsirastų priekaištų skyriui, jei čia rastume tokio diskurso pasirinkimo aplinkybes. Kadangi trūksta autentiškos medžiagos bei nesiekiami išvelgti tiesos grūdo ideologijos iškreiptuose tekstuose ir ieškoti „Sovietmečio kultūrinės sandūros“ esmės, tai autorei belieka remtis sovietologais. Tiesa, jų bei antropologų teorinių prieigų intarpai rodo puikią autorės erudiciją ir gebėjimą valdyti aukštą mokslinį stilių. Tačiau skyriuje etnografinė medžiaga neretai „pritemptai“ derinama prie užsienio autorių minčių, kurios, nors ir įdomios, vis dėlto atsiradusios kitų kraštų medžiagos, SSSR partijos dokumentų ar sovietinėje literatūroje skelbtų studijų pagrindu, o kiek jos tinkamos sovietinei ar, teisingiau, lietuviškajai realybei pažinti, trūksta rimtesnės argumentacijos.

Apibendrinant tekstą norisi sugrįžti prie sąvokos *gyvenimo etnografija* apibrėžimo knygoje klausimo. Kadangi knyga pretenduoja į XX a. Lietuvos *gyvenimo etnografiją*, šis vaizdas jokiū būdu nesiklosto. Pirmiausia vienu atveju tekstas rašomas etnologinių, t. y. daugiau tiriamųjų, kitu – kraštotyrinių aprašomųjų darbų pagrindu (darbų atrankos kriterijai apskritai neargumentuoti), o teorinis pagrindas dažniausia antropologinis. Daugelis temų, kurios pasirinktos knygoje, užbaigiamos tradicinės kultūros gyvavimo laikotarpiu. Silpnai atsiskleidžia nepriklausomos Lietuvos laikotarpio kaimo gyvenimo vaizdas, o dauguma temų neturi tęsinio sovietiniame laike. Pagaliau, nors knyga ir nėra vadovėlis, edukacinė jos paskirtis, kaip matyti iš pratarmės, turėta mintyse. Tačiau ar pajėgūs suvokti autorės jau ne užmanymus, bet tekstą jai bendravimu talkinę studentai (jei dar tai prisimena), nesiimsiu už juos spręsti. Atsakau už save ir galiu teigti, kad arti pusės amžiaus buvęs kartu ir šalia mokslinius darbus rašiusių etnografų /

etnologų sutinku su pabaigos žodyje esančiu autoriniu darbo apibendrinimu. Monografijoje „bandyta susisteminti Lietuvos etnologų surinktą ir išnagrinėtą etnografinę medžiagą“ (knygose ir straipsniuose netapusią mokslu?!), kurios, pasirodo, tiek gausu (eureka, tarsi nebūtų mačiusi V. Miliaus parengtų Lietuvos etnologijos bibliografijos knygų!). Tačiau *gyvenimo*, tapusio istorija, nebėra ne tik realybėje (p. 575–576), bet didžia dalimi ir monografijoje. Pasak apibendrinamųjų minčių, knygos rašymas davė daugiausia peno ir atvėrė autorės etnografijos pasaulio supratimą. Tačiau skaitytojas A. Čepaitienės monografijoje apskritai randa ne *gyvenimo etnografiją*, bet *gyvenimo etnografijoje* refleksijos fragmentus. Bet, kaip sakoma, geriau taip, negu nieko. Arba turime gerą pavyzdį, kaip reikėtų ir ko nereikėtų rašyti. Kita vertus, kažin ar kas žino, kaip reikia rašyti...

Literatūra

Butkevičius Izidorius. 1964. Gyvenvietės ir sodybos, Vyšniauskaitė A. (red.). *Lietuvių etnografijos bruožai*: 170–209. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

Čepaitienė Auksuolė 2001. *Verpimas Lietuvoje: liaudies kultūros likimas*. Vilnius: Diemedis.

Čiubrinskas Vytis. 2007. *Socialinės ir kultūrinės antropologijos teorijos*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. 2012. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Galminas Z. 2008. Melioracija, *Visuotinė lietuvių enciklopedija XIV*: 643–644. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Giedrienė Rūta (sud.). 1981. *Mūsų apeigos ir šventės*. Kaunas: Šviesa.

Kulikauskienė Vida. 1981. Gyvenamųjų namų interjeras, Butkevičius I., Kulikauskienė V., Miliuvienė M., Vyšniauskaitė A. *Šiuolaikinis Suvalkijos kaimas. Lietuvos socialistinio kaimo kultūra ir buitįs*. Iš lietuvių kultūros istorijos 11: 39–79. Vilnius: Mokslas.

Lietuvos gyventojai 2011 metais. 2011 m. surašymo rezultatai. 2012. Vilnius: Lietuvos statistikos departamentas.

Mardosa Jonas. 1982. Socialinio ir kultūrinio gyvenimo priklausomybė nuo kaimo tipo, *Lietuvos istorijos metraštis 1981*: 54–61.

Mardosa Jonas. 1985. Lietuvos TSR kaimo gyventojų migracijos bruožai, *Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1983 ir 1984 m.*: 86–91.

Mardosa Jonas. 1988. *Socialistinio Lietuvos kaimo dvasinė kultūra*. Vilnius: Mokslas.

Mardosa Jonas 1989. Lietuvos TSR kaimo gyventojų išsilavinimas ir socialinis mobilumas, *Lietuvos istorijos metraštis 1988*: 91–103.

Mardosa Jonas. 1996. Kai kurie socialinio gyvenimo klausimai, Mačiekus V. ir kt. (red.). *Sintautai. Žvirgždaičiai*: 110–127. Vilnius: Vakarinės naujienos.

Mardosa Jonas. 2010a. Lietuvių tremtinių Sibire gegužinės pamaldos (XX a. penkto dešimtmečio vidurys – šešto dešimtmečio pabaiga), Blažienė G. ir kt. (sud.). *Florilegium Lithuanum*: 151–160. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.

Mardosa Jonas. 2010b. Pasaulietinis ir šventinis laikas Lietuvos kaime: ištaškos, suvokimo formos ir raiška XX a., *Liaudies kultūra* 10: 16–25.

Mardosa Jonas. 2011. Vaikų religinio auklėjimo Lietuvos kaimo šeimoje ypatybės XX a. pirmojoje pusėje, Blažienė G. ir kt. (sud.). *Inveniens quaero. Ieškoti, rasti, nenurimti*: 746–769. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.

Mardosa Jonas. 2012. Kolūkinio gyvenimo folklorizacija etnografiniuose ir istoriniuose naratyvuose, Stundžienė B. (red.). *Homo narrans: folklorinė atmintis iš arti*: 398–427. Vilnius: Lietuvių tautosakos ir literatūros institutas.

Mardosa Jonas. 2016. *Etnografija ir etnografo darbas. Etnografinių tyrimų istorijos ir praktikos klausimai*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.

Mastonytė Marija. 1964. Drabužiai, Vyšniauskaitė A. (red.). *Lietuvių etnografijos bruožai*: 338–385. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

Merkienė Regina. 1979. Gyvulininkystės inventoriūs Lietuvoje XIX–XX amžiuje, Merkienė R., Milius V. *Zemės ūkio inventoriūs*. Iš lietuvių kultūros istorijos 10: 6–105. Vilnius: Mokslas.

Milius Vacys. 1963. Programų ir anketų etnografiniai medžiagai rinkti bibliografija, *Kraštotyra*: 133–135.

Milius Vacys. 1964. Žemdirbystė, Vyšniauskaitė A. (red.). *Lietuvių etnografijos bruožai*: 49–89. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

Milius Vacys. 1985. Etnografas Jonas Vitartas, *Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1983 ir 1984 m.*: 12–17.

Saja Kazys. 1971. *Šventėžeris: trijų veiksnių pjesė*. Vilnius: Vaga.

Senvaitytė Dalia. 2013. Kalendorinių švenčių diskursas sovietinės Lietuvos periodikoje. I dalis. 1945–1964 metai, *Lituanistica* 59, 2(92): 101–121.

Šadžius Henrikas ir kt. (red.). 1979. *Tarybų Lietuvos valstietija: istorijos apybraiža*. Vilnius: Mokslas.

Vyšniauskaitė Angelė. 1964a. Naujų tarybinių papročių formavimasis, Vyšniauskaitė A. (red.). *Lietuvių etnografijos bruožai*: 551–562. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

Vyšniauskaitė Angelė (red.). 1964b. *Lietuvių etnografijos bruožai*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

Vyšniauskaitė Angelė. 1985. Žemaičių vestuvės, Butkevičius I., Kulikauskienė V., Miliuvienė M., Vyšniauskaitė A. *Šiuolaikinis Žemaitijos kaimas. Lietuvos socialistinio kaimo kultūra ir buitis*. Iš lietuvių kultūros istorijos 13: 122–189. Vilnius: Mokslas.

Арутюнян Ю.В. 1971. *Социальная структура сельского населения СССР*. Москва: Наука.

Кахк Ю. 1974. *Черты сходства*. Таллин.

Ethnography of Life or Life in Ethnography?

Jonas Mardosa

Summary

Auksuolė Čepaitienė's monograph 'The Ethnography of *Life*: Places, Structures and Time. Changing Lithuania in the Twentieth Century', is comprised of two parts. The first part of the book is introductory and covers the analysis of ethnographic theory, methodology and methods. It also covers the history of ethnographic and ethnological research in Lithuania, as well as other themes. In this way the first part of the book provides the theoretical premises that form the basis for her subsequent attempt, developed in the next twelve chapters of the book, to reveal the *ethnography of life* in the changing society of twentieth century Lithuania. First of all, the book presents the concept – the *ethnography of life*. Lithuanian culture is conceptualized as peasant culture. Ten out of total twelve chapters of the second part are dedicated to what is considered anthropologically the most important areas of Lithuanian lifestyle which the author aims to analyze from an anthropological point of view. This point of view raises doubts, at least for this reader, regarding the use of ethnographic and ethnological literature in discussing social and cultural lifestyle forms and changes in Lithuania. Therefore, one of the essential controversial issues of the monograph is the question of why another science field (anthropology) is used as a theoretical background to analyze ethnographic material. We think that the ethnological concept of culture would be more appropriate for the general topic of the book. The efforts to describe the twentieth century panorama of changing Lithuania without relying on an analysis of societal phenomena of change also raises doubts. It is evident from the text of the book that it was common in ethnological writings to map the time period and discuss the changes of phenomena.

The second part of the monograph analyzes specific topics in the *ethnography of life*. However, the larger part of the second part of the book, which aims to reveal the *ethnography of life* of Lithuania, focuses on pre-Soviet times. The Soviet period, which took up half of the twentieth century – i.e., the time period under discussion of the book – is left with only one chapter in this book. Due to insufficient ethnographic and ethnological research, the author had the least data stemming from this period, therefore this chapter raises most concerns. The analysis in the chapter titled 'Soviet Time Cultural Clashes' follows without a clear historical perspective. Therefore, the readers are likely to be naturally faced with apprehension that a comprehensive ethnographic description is impossible in the absence of such a discourse. A static representation of the fifty year period,

i.e. the depiction of the Soviet period circumvents the important historical and political events that were essential in addressing the changes of lifestyle which the author aspires to capture in this book. Such a representation, in itself, implicitly questions the accuracy of the content of the chapter and the chances for success in disclosing the *ethnography of life* in it. The author seeks to explain the Soviet period as a cultural concept. In reality she proceeds to analyze the period by primarily looking at economic and social clashes. The chapter presents a lot of accurate descriptions of occupational and lifestyle activities and reveals the tendencies of settlement developments. However, these as well as other questions are analyzed inconsistently. Many topics are concluded with the period of the traditional culture. This perspective yields a fragmentary depiction of Soviet cultural, especially festive life, and the landscape of calendar holidays of the time. Therefore, having evaluated the chapter 'Soviet Time Cultural Clashes,' the merits and disputable parts of the book, in other words, when looking at the whole text, it is evident that even though the book attempts to describe the *ethnography of life* of the twentieth century Lithuania, it does not deliver on this promise. First of all, in some cases the text is constructed using ethnological materials – i.e. mostly research studies and other cases – and ethnographic descriptive research. At the same time, the theoretical lens for interpreting these materials remains mostly anthropological. The book does not shed enough light on the landscape of countryside life in the period of independent Lithuania (the period between the two World wars) and many topics are not continued in the Soviet period. The analysis of the Soviet period is sketchy, a lot of themes are not discussed or are discussed only perfunctorily, therefore we conclude that a reader of Čepaitienė's monograph will not discover an *ethnography of life* but bits and pieces of the reflection on the *life in ethnography*.

Gauta 2016 m. spalio mėn.